

سجل
CHECKED-2008

۱۹۳۲
۲۹/۶/۳۲

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى كلمة كه لفظ
موضوع مفرد را گویند بر سه قسم است فعل و اسم و حرف. فعل آن که
ولالت کند بر معنی مستقل یا یکی از ازمنه ثلثه ماضی و حال و استقبال
چون ضرب و یضرب.

و اسم آنکه ولالت کند بر معنی مستقل نه یا یکی از ازمنه ثلثه چون رجل
و صنادید. و حرف آنکه ولالت کند بر معنی غیر مستقل که بی معنی
کلمه دیگر نمیده نشود چون من والی.

فعل باعتبار معنی و زمانه بر سه قسم است ماضی و مضارع و امر
ماضی آنکه ولالت کند بر وقوع معنی در زمانه گذشته چون فعل کرد
آن یکم و بزمانه گذشته.

و مضارع آنکه ولالت کند بر وقوع معنی در زمانه حال یا آئینده
چون ایست ایست یا خواهد کرد و آن یکم و بزمانه حال یا آئینده.

و امر آنکه ولالت کند بر طلب کار از فاعل مخاطب بر زمان آئینده.

چون اَفْعَل بکن تو کیم و بزمانه آسوده -

ماضی و مضارع اگر نسبت فعل و ران بفاعل یعنی کننده کار باشد معروف باشد چون ضَرْبٌ نَوَّانٌ کیم و یَضْرِبُ می زند یا خواهد زد و آن یک مَرُ و اگر بمفعول باشد یعنی آنکه کار برود واقع شده باشد مجهول بود چون ضَرْبٌ زده شد آن کیم و یَضْرِبُ زده می شود یا زده خواهد شد آن کیم و - و امر مذکور نمی باشد مگر معروف -

ماضی و مضارع معروف و مجهول اگر دلالت بر ثبوت کار کند اثبات باشد چون نَصَرَ و یَنْصُرُ و اگر بر نفی دلالت کند نفی باشد چون مَنَّا ضَرْبٌ و لَا یَضْرِبُ

و فعل باعتبار تعداد حروف اصلی بر دو قسم است ثلاثی و رباعی ثلاثی آنکه سه حرف اصلی درو باشد چون نَصَرَ یَنْصُرُ و رباعی آنکه چار حرف اصلی دران باشد چون بَعَثُوا یُبْعَثُونَ

بیان صیغ

فعل ماضی معروف ثلاثی مجرد بر سه وزن آید فَعَلَ چون ضَرْبٌ و فَعِلَ چون سَمِعَ و فَعُلَ چون کَرَّمَ و مضارع معروف فَعَلَ گاهی فَعْلٌ آید چون نَصَرَ یَضْرِبُ و گاهی یَفْعَلُ چون ضَرْبٌ یَضْرِبُ و گاهی یَفْعُلُ چون سَمِعَ یَسْمَعُ و گاهی یَفْعِلُ چون کَرَّمَ یُکْرِمُ و مضارع فعل آید پس چون کَرَّمَ یُکْرِمُ

لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ نَفْيُ فِعْلٍ مَاضِي مُجْهُولٍ مَافِعْلٌ مَافِعْلًا
 مَافِعْلُونَ مَافِعْلَتٌ مَافِعْلَتَا مَافِعْلَتِ مَافِعْلَتَا مَافِعْلَتُهُمْ
 مَافِعْلَتِ مَافِعْلَتَيْنِ مَافِعْلَتُ مَافِعْلَتَا اَيْضًا لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ
 لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ
 لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ

مضارع رايانوه صيغة است اثبات فعل مضارع معروف
 يَفْعَلُ يَفْعَلَانِ يَفْعَلُونَ تَفْعَلُ تَفْعَلَانِ تَفْعَلُونَ تَفْعَلِينَ تَفْعَلِينَ
 أَفْعَلُ أَفْعَلَانِ أَفْعَلُونَ أَفْعَلِينَ أَفْعَلِينَ أَفْعَلُونَ أَفْعَلِينَ أَفْعَلِينَ
 واحد دوم تنثيه شوم جمع بعد ازان سه صيغة مونث فاعب است بهمون
 وضع مكروران تَفْعَلُ تَفْعَلَانِ واحد مكر حاضر نيز آيد پس آن بجاي دو
 صيغة است وَتَفْعَلَانِ براب تنثيه مذكر حاضر و مونث حاضر نيز آيد پس
 آن بجاي سه صيغة است وَتَفْعَلُونَ صيغة جمع مذكر حاضر است وَتَفْعَلِينَ
 واحد مونث حاضر وَتَفْعَلِينَ جمع مونث حاضر وَأَفْعَلُ واحد مذكر و مونث متكلم
 وَنَفْعَلُ تنثيه و جمع مذكر و مونث متكلم مع الغير اثبات مضارع مجهول
 يَفْعَلُ يَفْعَلَانِ يَفْعَلُونَ تَفْعَلُ تَفْعَلَانِ تَفْعَلُونَ تَفْعَلِينَ تَفْعَلِينَ
 تَفْعَلْنَ نَفْيُ فِعْلٍ مَاضِي مُجْهُولٍ مَافِعْلٌ مَافِعْلًا
 مَافِعْلُونَ مَافِعْلَتٌ مَافِعْلَتَا مَافِعْلَتِ مَافِعْلَتَا مَافِعْلَتُهُمْ
 مَافِعْلَتِ مَافِعْلَتَيْنِ مَافِعْلَتُ مَافِعْلَتَا اَيْضًا لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ
 لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ

اَيْضًا مَا يَفْعَلُ مَا يَفْعَلَانِ مَا يَفْعَلُونَ مَا تَفْعَلُ مَا تَفْعَلَانِ مَا تَفْعَلُونَ مَا
 تَفْعَلُونَ مَا تَفْعَلِينَ مَا تَفْعَلْنِ مَا أَفْعَلُ مَا أَفْعَلْنَ نَفْعِي مَضارع مجهول لا تَفْعَلُ
 لا تَفْعَلَانِ لا تَفْعَلُونَ لا تَفْعَلْنَ لا تَفْعَلْنَ لا تَفْعَلُونَ لا تَفْعَلْنَ
 لا تَفْعَلْنَ لا أَفْعَلُ لا أَفْعَلْنَ اَيْضًا مَا يَفْعَلُ مَا يَفْعَلَانِ مَا يَفْعَلُونَ مَا أَفْعَلُ
 مَا أَفْعَلَانِ مَا يَفْعَلُونَ مَا تَفْعَلُونَ مَا تَفْعَلِينَ مَا تَفْعَلْنَ مَا أَفْعَلُ مَا أَفْعَلْنَ
 چون لن بر مضارع داخل شود و تَفْعَلُ و تَفْعَلْنَ و أَفْعَلُ و أَفْعَلْنَ نصب کند
 و اِنْ يَفْعَلَانِ يَفْعَلُونَ تَفْعَلَانِ تَفْعَلُونَ تَفْعَلِينَ تُونَ اعرابی را ساقط کند و در
 يَفْعَلْنَ و تَفْعَلْنَ هیچ عمل نکند و مضارع مثبت را بمعنی نفی تاکید مستقبل گرداند
 نفی تاکید یکن در فعل مستقبل معروف لَنْ يَفْعَلَ لَنْ يَفْعَلَا لَنْ يَفْعَلُوا
 لَنْ تَفْعَلَ لَنْ تَفْعَلَا لَنْ يَفْعَلْنَ لَنْ تَفْعَلُوا لَنْ تَفْعَلْنَ لَنْ أَفْعَلَ لَنْ أَفْعَلَا لَنْ أَفْعَلْنَ
 نفی تاکید یکن در فعل مستقبل مجهول لَنْ يَفْعَلَ لَنْ يَفْعَلَا لَنْ يَفْعَلُونَ
 لَنْ تَفْعَلَ لَنْ تَفْعَلَا لَنْ يَفْعَلْنَ لَنْ تَفْعَلُوا لَنْ أَفْعَلَ لَنْ أَفْعَلَا لَنْ أَفْعَلْنَ
 اَنْ و كَيْ و اِذَنْ هم مثل لن عمل کند اَنْ يَفْعَلَ و كَيْ يَفْعَلَ و اِذَنْ يَفْعَلَ را
 معروف و مجهول باید گردانید۔

لم در يَفْعَلُ و تَفْعَلُ و أَفْعَلُ و تَفْعَلْنَ و يَفْعَلْنَ و يَفْعَلُونَ و يَفْعَلْنَ و يَفْعَلُونَ
 تَفْعَلِينَ تُونَ اعرابی را ساقط گرداند و يَفْعَلْنَ و تَفْعَلْنَ و تَفْعَلْنَ جمع مونث غائب حاضر افعال خود
 دارد و مضارع را بمعنی ماضی منفی گرداند بخت نفی تحذیر لم در فعل مضارع معروف

صیغے میں آید و خیفہ ساکن و در تثنیہ و جمع مؤنث تانی آید و در باقی صیغے میں آید
ما قبل نون ثقیلہ و یَفْعَلُ و تَفْعَلُ و اَفْعَلُ و تَفْعَلُ مفتوح میں شود و نون
اعرابی در صیغہ تثنیہ و جمع مذکر و واحد مؤنث حاضر میں افتد پس الف تثنیہ
باقی میں ماند و نون ثقیلہ بعد آن مکسور میگردد و چون لَیَفْعَلَانِ و او جمع مذکر
و یاے مؤنث حاضر میں افتد و ضمہ ما قبل و او کسرہ ما قبل یا باقی می ماند
چون لَتَفْعَلَنَّ لَتَفْعَلَنَّ و در جمع مؤنث غائب و حاضر میان نون جمع و
نون ثقیلہ الف میں آرند تا اجتماع سه نون لازم نیاید چون لَیَفْعَلَنَّ و
لَتَفْعَلَنَّ و درین هر دو هم نون ثقیلہ مکسور میں باشد۔

[illegible]

و نون خفیفه می آید ذکر امر بعد ازین خواهد آمد نمی معروف بانون ثقیله
 لَا یَفْعَلْنَ لَا یَفْعَلْنَ لَا یَفْعَلْنَ لَا یَفْعَلْنَ لَا یَفْعَلْنَ لَا یَفْعَلْنَ لَا
 تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ لَا تَفْعَلْنَ
 لَا یُفْعَلْنَ لَا یُفْعَلْنَ لَا یُفْعَلْنَ لَا یُفْعَلْنَ لَا یُفْعَلْنَ لَا یُفْعَلْنَ
 لَا تُفْعَلْنَ لَا تُفْعَلْنَ لَا تُفْعَلْنَ نون ثقیله و خفیفه در فعل مضارع
 بعد از شرطیه هم می آید بطریقہ خو چون آمَا یَفْعُلْنَ الخ وَا مَّا یَفْعُلْنَ الخ
 امر حاضر از فعل مضارع میگیرند باین وضع که علامت مضارع از حرکت
 میکنند پس اگر با بعد علامت مضارع متحرک است در آخر وقت میکنند چون عَلَی
 از تَعْدُو و اگر ساکن است همزه وصل در اول می آید مضموم اگر عین مضموم
 باشد چون انْضَرَّ از تَنْضَرُّ و کسور اگر عین کسور باشد یا مقصور چون اضْرَبْ
 از تَضْرِب و افْتَحْ از تَفْتَح و در آخر وقت میکنند و نون اعرابی ساقط شود
 و نون جمع بحال خود ماند و حرف علت هم از آخر حذف شود چون اُدْعُ
 از تَدْعُو و اِذْم از تَذْمِ و اِخْش از تَخْش امر حاضر معروف اَفْعَلْ
 اَفْعَلَا اَفْعَلُوا اَفْعَلْ اَفْعَلْنَ امر غائب و تکلم معروف یَفْعَلْ یَفْعَلَا
 یَفْعَلُوا یَفْعَلْنَ یَفْعَلْ یَفْعَلَا یَفْعَلُوا یَفْعَلْنَ یَفْعَلْ یَفْعَلَا
 یَفْعَلُوا یَفْعَلْنَ یَفْعَلْ یَفْعَلَا یَفْعَلُوا یَفْعَلْنَ یَفْعَلْ یَفْعَلَا
 یَفْعَلُوا یَفْعَلْنَ یَفْعَلْ یَفْعَلَا یَفْعَلُوا یَفْعَلْنَ یَفْعَلْ یَفْعَلَا
 امر حاضر معروف بانون ثقیله اَفْعَلْنَ اَفْعَلَا اَفْعَلْنَ اَفْعَلْنَا

بانون خفیفه اُنْعَلَنْ اُنْعَلَنْ اُنْعَلَنْ اُنْعَلَنْ اُنْعَلَنْ اُنْعَلَنْ
 بانون ثقیله لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ
 لَا فَعَلَنَّ لَا فَعَلَنَّ بانون خفیفه لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لَا فَعَلَنَّ
 لِيَفْعَلَنَّ اُنْعَلَنَّ اُنْعَلَنَّ بانون ثقیله لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ
 لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لَا فَعَلَنَّ لَا فَعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ
 مَكْسُورَةً اُنْعَلَنَّ اُنْعَلَنَّ بانون خفیفه لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ
 لَا فَعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ لِيَفْعَلَنَّ

بیان اسمای مشتق

شش اسم از فعل مشتق میشوند اسم فاعل اسم مفعول اسم تفضیل
 صفت مشبه اسم که اسم ظرف -

اسم فاعل که دلالت کند بر کننده کار از ثلاثی مجرد و مطلقاً بر وزن فاعِل
 آید بحرف اسم فاعل فاعِل فاعِلان فاعِلین فاعِلون فاعِلین
 فاعِله فاعِلنَّان فاعِلتین فاعِلات تشبیه بحالت رفع بالفت آید بحالت
 نصب و جریا که ماقبلش مفتوح بود و نون تشبیه مکسور باشد و جمع بحالت
 رفع بواو آید و بحالت نصب و جریا که ماقبلش مکسور باشد و نون جمع
 مفتوح بود -

بر ذات که موصوف بسبع باشد بطور ثبوت اعتبار تعلق بحسب سببی و در آن
 ملحوظ نیست بلکه عدم اعتبار تعلق بخیر و طعن و پس سبب کلا هم که گفته توان
 گفت اوزان صفت مشبه بسیار است صَعْبٌ صَعْبٌ صَعْبٌ
 حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ دَسٌ دَسٌ دَسٌ حَسْبٌ حَسْبٌ حَسْبٌ حَسْبٌ حَسْبٌ حَسْبٌ
 حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ حَبَابٌ
 صفت مشبه حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ حَسَنٌ
 حَسَنَتَيْنِ حَسَنَاتٍ -

آه آل که دلالت کند بر آل صد و فعل بر سه وزن آید مِفْعَلٌ مِفْعَلَةٌ
 مِفْعَالٌ سَجَثٌ آه آل مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ
 مَنَصْرَتَانِ مَنَصْرَتَيْنِ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ مَنَصْرٌ
 مَنَصْرٌ و گاهی بر وزن فاعِلٌ آید چون خَاتَمٌ آل ختم یعنی مهر کردن و
 عالم آل دانستن مگر ورین قسم معنی اسم غالب آمده - علی الاطلاق
 بمعنی اشتقاقی مستعمل نیست هر آل ختم را خاتم و هر آل علم را عالم بتوان گفت -
 آه ظرف دلالت میکند بر جای صد و فعل یا وقت صد و فعل
 از مفتوح العین و مضموم العین و ناقص مطلقا بر وزن مَفْعَلٌ البفتح
 عین چون مَقْعٌ و مَضْرِبٌ و مَرْمِیٌّ و از مکسور العین و از مثال مطلقا بر وزن
 مَفْعِلٌ آید کسور عین چون مَضْرِبٌ و مَوْقِعٌ و آنکه بعضی صرفیان گفته اند

کہ از مضاعف ہم مُطلقاً بفتح عین آید صحیح نیست و استدلال کرده اند بلفظ
 مَفْرُکُہُ اَلْیَقِیْرُ بِکِسْرِ عین است و در قرآن مجید واقع فَاَیْنَ الْمَفْرُکُ صحیح نیست
 کہ از مضاعف مکسور العین بکسر عین آید چنانچہ محل از محل محل و لفظ محل
 ہم در قرآن مجید واقع حَتّٰی یَبْلُغَ الْمَدُّ عَیْجَلَهُ و لفظ مَفْرُکُ جواب دہ اند
 کہ ظرف نیست بلکه مصدر می است یعنی ظرف کہ بر معنی وقت دلالت
 کند آنرا ظرف زمان گویند و آنکہ بر معنی جاے دلالت کند آنرا
 ظرف مکان گویند بحث اَهم ظرف مَضْرِبٌ مَضْرِبَانِ مَضْرِبِیْنِ
 مَضَارِبٌ گاہے ظرف بروزن مُفَعَّلَةٌ ہم آید چون مُکَلَّمَةٌ و بعضی
 اوزان ظرف از غیر مکسور العین ہم مکسور آید چون مَسْجِدٌ مَسْجِدٌ مَطْلَعٌ
 مَشْرِقٌ مَغْرِبٌ بجز مَکْرُورِیْنِ اوزان موافق قیاس بروزن مَفْعَلٌ
 ہم آید۔

بیان عوامل النحو و انواعها

عامل اندر نحو صر باشد چنین فرموده اند معنوی از وی دو باشد جمله بیکر لفظی اند زان نو و یک لکن سماعی هفت بیکر قیاس	شیخ عبدالقاهر جرجانی پیر هدا باز لفظی شد سماعی و قیاسی ای فتا آن سماعی سیزده نوع مستثنی روی ویریا
--	---

النوع الاول

نوع اول مفهده حرف جر بودیدان یقین بآوتام و کات و لام و واو و هاء و نون و دالا	کاندرین یک است اما جمله چون چرا رب ما شامین مدانی عن علی حتی الی
--	---

النوع الثاني والثالث

آن با آن کان لکیت لکن لکس ناصب اسم اند و رافع و راجع و راجع و راجع و راجع
--

النوع الرابع

واو یا و همزه و الا یا و اے و هیا ناصب اسم پس این هفت حرف می افتد
--

النوع الخامس

آن و کن پس کنی و کن این چهار حرف معتبر نصب قبل کنند این جمله و اسم اقصدنا
--

النوع السادس

انْ وَلَمْ لَمَّا ولام امر ولای مثنی نیز	پنج حرف جازم فعلند هر یک بیدغا
--	--------------------------------

النوع السابع

مَنْ وَاَمَّا وَاِیَّ حَيْثُمَا اِذْ مَا متل	اینما آنی نه اسم جازم آمد فاعل را
--	-----------------------------------

النوع الثامن

ناصب اسم منکر نوع هشتم چار اسم اولین لفظ عشر باشد مرکب یا احد باز ثانی کم چو استفهام باشد نه خبر	هست چون تمیز باشد آن منکر هر کجا همچنین تا تسع تسعین ^{۹۹} بر شمر این حکم را ثالث ایشان گائین رابع ایشان کذا
--	--

النوع التاسع

نه بود همای افعالی کزان شش ناصبند پس رز و جید باز رافع هم را بهیمات آن	دو و نیک بلاء علیک حیثی باشد و با باز چنان است و سر جان یا دیگر این بیتهای
---	---

النوع العاشر

نوع عاشتر سیزده فعلند که ایشان ناقصند	رافع هستند و ناصب در خبر چون ما ولا
---------------------------------------	-------------------------------------

ما قتی ما دام ما انکلس باشد از قضا	کآن صار صبح آبی و صبحی ظل بابت
هر کجا بنیستیمین حکمست در جمله روا	مایح ما زال و افعالی کنینیا مشتق اند

النوع الحادی عشر

هست آن کادر کرب با او شکست یگر عسی	دیگر افعال مقارب و عمل چون ناقصند
------------------------------------	-----------------------------------

النوع الثانی عشر

چون دیا یید هر یک منسوب ساز دهر دورا	دیگر افعال یقین و شک و دکان بر دو قسم
پس غنشت بالایت پس و جدت بیخطا	علت باشد یا علت پس خربت باز غنشت

النوع الثالث عشر

چار باشد نعم بیس سار انکم حبتا	رافع اسمای جنس افعال روح و دم و بو
--------------------------------	------------------------------------

عوامل قیاسیه

اسم مفعول و مضاف فعل باشد مطلقا	بعد از ان هفت قیاسی اسم فاعل صد است
هفتم اسم تام باشد ناصب تمیز را	پس صفت باشد که آن مانند اسم فاعل است

عوامل معنویه

عامل فعل مضارع معنوی باشد بدان		همچنین معنی بود عامل یقین در ابتدا
--------------------------------	--	------------------------------------

--

CALL No. {

2916555
2200

ACC. No.

4932

AUTHOR

TITLE

المف

2916555
2200
4932
المف

Date	No.	Date	No.

MAULANA AZAD LIBRARY **ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY**

RULES:-

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

